

Facing Srebrenica i budućnost sjećanja u Evropi.

Povodom 25. komemoracije genocida u Srebrenici, 11 jula 2020. predstavljamo interdisciplinarni istraživački projekat o vizualnom sjećanju na genocid u Srebrenici i njegovoj budućnosti u Evropi. Projekat je zajednička inicijativa udruženja *Facing Srebrenica* (čije je osnivanje u toku), Amsterdamskog centra za evropske studije (ACES), Fakulteta vojnih nauka holandske Vojne akademije i Centra za postkonfliktna istraživanja u Sarajevu (PCRC). Projekat će se baviti istraživanjem vizualnog nasljeđa Srebrenice i mirovne misije UN-a, imajući u vidu njihov značaj za budućnost evropskog obećanja o „nikad više”. Projekat će se razvijati u saradnji sa, između ostalih, Memorijalnim centrom Srebrenica u Potočarima, holandskim Udruženjem veterana i holandskim Institutom za vojnu istoriju (NIMH).

Postavka sa kolekcijom ličnih fotografija Srebreničana, snimljenih od strane vojnika holandskog bataljona u sastavu mirovnih trupa UN, biće dio kolektivne izložbene postavke u amsterdamskoj fotogaleriji *Framer Framed* kojom se obilježava 25. godišnjica genocida. Ova izložba, koja će biti popraćena i simpozijumom, smatraće se početkom većeg istraživačkog projekta (2020-2025) čiji je cilj formiranje javno dostupne baze podataka, objavljivanje akademske publikacije i pokretanje edukativnog programa.

Fotografija Anere i Alage Osmanović, fotografisao nepoznati holandski vojnik 1994. godine u Srebrenici (autorska prava: Azir Osmanović)

„O toj smrti se zna sve ili se danas svi barem dobro pretvaramo da želimo znati sve; njihovu smrt silujemo u novinskim stupcima, nikad sebi ne postavljajući pitanja o njihovom životu. Ništa ne znamo o svim tim ljudima, ništa manje i ništa više divnim, dobrim ili lošim od bilo koga drugog. Divnih taman onoliko koliko su bili ljudi. I onoliko koliko sam ih ja znao.” (Emir Suljagić, Razglednice iz groba).

Azirovo pitanje

Ideja o projektu rođena je iz pitanja Azira Osmanovića, vodiča u Memorijalnom centru Potočari. Tokom jedne posjete u maju 2019. Azir nam je pokazao fotografiju svojih brata i sestre dok sjede na krevetu u kući u kojoj su boravili za vrijeme izbjeglištva u Srebrenici. Fotografiju je 1994. godine snimio jedan holandski vojnik koji je sliku poklonio Azirovoj majci. Azir, koji je tada imao 12 godina, sjeća se da su on i njegova familija bili u kontaktu sa tim vojnikom koji je neko vrijeme boravio u obližnjoj osmatračnici, ali mu se ne sjeća imena. Zamolio je nas da pronađemo snimatelja te fotografije. Htio je saznati da li on posjeduje još materijala na kojem se nalazi Azirova rodbina. Najviše mu je bilo stalo da pronađe sliku svog starijeg brata, koji nije preživio genocid. Sliku smo pokazali dvojici vojnika iz holandskog bataljona koji su je objavili na svojim Fejsbuk profilima. Poruka je nakon toga bezbroj puta podijeljena, nakon čega su uslijedile druge reakcije sa novim fotografijama koje su prosljeđene Aziru.

Nakon toga smo započeli mnogo sistematičniju potragu za fotografijama Srebreničana koje su snimili pripadnici holandskog bataljona. Saznali smo da su za vrijeme boravka u od Ujedinjenih Naroda proglašenoj „zaštićenoj zoni Srebrenica“ između 1994-1995. godine holandski „plavi šljemovi“ snimili veliki broj fotografija namijenjenih rodbini u Holandiji ili za privatnu kolekciju. Pripadnici holandskog bataljona kojima smo se obratili pokazali su veliko interesovanje za naš projekat. Bili su spremni da s nama podijele svoje privatne kolekcije i omoguće nam da te slike predamo fotografisanim osobama ili njihovim najbližim.

Motivacija za projekat

11. jula 2020 navršava se 25 godina od genocida u Srebrenici. U međuvremenu su izvršena obimna istorijska istraživanja, glavni počinioci su osuđeni, identifikacija žrtava je velikim dijelom završena, a Evropski parlament i Predstavnički dom SAD-a su donijeli rezolucije kojima se genocid u Srebrenici trajno komemorira. Ipak pitanja *kako* se sjećati Srebrenice i neispunjenog obećanja „nikad više“ i dalje su teme političke borbe koja se vodi i izvan granica Bosne i Hercegovine. Štaviše, vjerovanja da bi se rekonstrukcijom stvarnih događaja moglo doći do zatvaranja slučaja i pomirenja, potcjenjuju politički uticaj i fluidni karakter sjećanja na traumu. Dosadašnja debata u Evropi se uglavnom fokusirala na pitanje snošenja (su)odgovornosti za propalu mirovnu misiju UN-a i na političko i vojno rukovodstvo koje potvrđuje kolektivne identitete kao što su „Srbi“, „muslimani“ i „Dutchbat“. Mnogo manje pažnje poklonilo se pitanju o mjestu koje rat zauzima u individualnom pamćenju i, još bitnije, kako to pamćenje utiče na aktivne procese sjećanja i zaboravljanja. Ovaj proces odnosi se na mnogo širu oblast od one koju zauzimaju oni što su aktivno učestvovali u bosanskom ratu. Taj proces je u stanju da pojača i promijeni socijalne odnose u Evropi.

Priče o prošlosti često su utemeljene na vizualnim izvorima. Zato fotografije igraju značajnu ulogu u sjećanju na Srebrenicu. U posljednjih 25 godina objavljeno je mnogo materijala, što fotografija, što video snimaka, koji su služili kao dokaz pred sudom. Veliki značaj ovog materijala za pronalaženje istine o Srebrenici je neosporan. U isto vrijeme sav taj materijal nudi tek ograničen uvid u svakodnevni život u enklavi UN-a ali zato ima veliki uticaj na to kako se danas sjećamo Srebrenice. I, još važnije, na to kako je se *možemo* sjećati.

Početak devedesetih digitalno fotografisanje još nije postojalo, a žitelji Srebrenice nisu bili u mogućnosti da sami (analogno) snimaju i slikaju. Kad ih se progoni ljudi su prinuđeni da ostave veliki dio svojih ličnih stvari uključujući i slike. Pitanje Azira Osmanovića nas je razdrmalo i zapravo pokazalo koliko su fotografije koje su snimali pripadnici holandskog bataljona bile važne za sjećanje na Srebrenicu. Fotografije i priče koje one u sebi nose moći će da posluže kao osobna mjesta sjećanja i melem na traume i preživjelih i veterana. Skupljanjem ovih fotografija u jednu bazu podataka, želimo da doprinesemo sučeljavanju sa Srebrenicom u međunarodnom kontekstu. Želimo da potencijalnu dijalošku snagu tih fotografija upotrijebimo kako bismo u budućnosti obezbijedili nova istraživanja o sjećanju na Srebrenicu.

Etička razmatranja

Srebreničane su uglavnom fotografisali pripadnici holandskih mirovnih snaga i stoga smo potpuno svjesni fundamentalne neuravnoteženosti u vizualnoj predstavi života u ovoj enklavi UN-a. U planiranoj izložbi taj je problem jasno naznačen i zato smo sebi za cilj postavili da tim fotografijama dodamo glasove i priče Srebreničana. Na tome radimo u saradnji sa Centrom za postkonfliktna istraživanja iz Sarajeva. Težimo ka tome da naše publikacije budu dostupne na bosanskom, engleskom i holandskom jeziku.

Uzimajući u obzir političku osjetljivost projekta, kao i činjenicu da ovim projektom diramo u traumatična sjećanja ljudi, trudili smo se i nastavićemo se truditi da se savjetujemo sa svim učesnicima ovog projekta, kao i sa stručnjacima iz raznih aspekata ovog projekta kako u Bosni i Hercegovini tako i u Holandiji (pogledajte listu savjetnika). Dva istaknuta stručnjaka su već iskazala podršku ovom projektu. Direktor Memorijalnog centra Srebrenica u Potočarima, Emir Suljagić, podvlači važnost fotografija za održanje sjećanja na žrtve Srebrenicu i podržava naš projekat. Za kontakt osobu u ovom projektu on je odredio Azira Osmanovića iz Memorijalnog centra Potočari. Ludy de Vos, predsjednik holandskog udruženja veterana, komandant odreda u "Dutchbat" II, takođe nas podržava. Na raspolaganju nam stoji stručnost Udruženja veterana iz oblasti brige za veterane i usmene istorije.

Kao vođe ovog istraživačkog projekta rukovodimo se holandskim Kodeksom naučnog integriteta (2018). Mišljenja i vizije koje u ovom projektu dolaze do izražaja, nezavisne su u odnosu na bilo koji oblik zvanične politike, viziju holandske države ili druge donatore.

Erna Rijdsdijk en Guido Snel

info@facingsrebrenica.eu

Facingsrebrenica.eu